

HRVATSKI JEZIK

POVIJEST I ULOGE
NASTAVNOG
PREDMETA

1–2. 7. 2022.

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Organizatori:
Odsjek za kroatistiku
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatsko filološko društvo

Filozofski
fakultet
Sveučilišta
u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko
filološko
društvo

Znanstveni skup

Hrvatski jezik:
povijest i uloge nastavnog predmeta

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
1. i 2. srpnja 2022.

Organizatori

Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Odjel za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti
Hrvatskoga filološkog društva

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo

Hrvatski jezik: povijest i uloge nastavnog predmeta

Organizacijski odbor

Izv. prof. dr. sc. Suzana Coha

Akademik Stjepan Damjanović

Izv. prof. dr. sc. Ivan Marković

Prof. dr. sc. Vlado Pandžić

Prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Prof. dr. sc. Lahorka Plejić Poje

Izv. prof. dr. sc. Evelina Rudan

Doc. dr. sc. Josipa Tomašić

Predsjednica organizacijskog odbora

Doc. dr. sc. Ana Čavar

Tajnica

Doc. dr. sc. Josipa Tomašić Jurić

Urednica programske knjižnice: Josipa Tomašić Jurić

Slog: KaramanDesign

Naslovnica: Studio Šesnić&Turković

Skup je financiran sredstvima institucijskog projekta Paradigmatski modeli Hrvatskog jezika i Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Program

Petak, 1. srpnja – dvorana D-IV

- 9:00–9:30 Registracija sudionika
- 9:30–9:45 Svečano otvaranje skupa
Doc. dr. sc. Ana Čavar,
predsjednica Organizacijskog odbora
Izv. prof. dr. sc. Ivan Marković,
pročelnik Odsjeka za kroatistiku
Prof. dr. sc. Miljenko Jurković,
prodekan za poslovanje, znanost i međunarodnu
suradnju
- 9:45–10:00 Predstavljanje kataloga izložbe *Predmet: Hrvatski*
(2021)

Plenarna predavanja

- 10:00–10:30 **Zrinka Jelaska:**
Jezični dio predmeta Hrvatski jezik između
jezikoslovnoga i jezičnoga znanja
- 10:30–11:00 **Ante Bežen:**
Temeljna područja istraživanja povijesnog razvoja
nastavnog predmeta Hrvatski jezik i njegove
metodike
- 11:00–11:30 Stanka za kavu

Rad u sesijama

I.

Moderiraju Karol Visinko i Davor Dukić

11:30–11:45 **Vlasta Švogler:**

Prema modernom hrvatskom školstvu: reforme u dugom 19. stoljeću i uloga hrvatskog jezika

11:45–12:00 **Suzana Coha:**

Društvenopolitičke i kulturne okolnosti i čimbenici konstituiranja nastavnoga predmeta hrvatskoga jezika i književnosti u 19. stoljeću

12:00–12:15 **Sanja Perić Gavrančić:**

»Prispodablajući naš jezik s latinskim«: Hrvatski jezik u poučavanju latinskoga i obrnuto

12:15–12:30 **Barbara Štebih Golub:**

»Kak vu horvatskom prav čteti i pisati«
(O dva književnokajkavska pravopisa)

12:30–12:45 **Jadranka Mlikota i Rene Čipanjanja:**

Maršina *Slovnica magjarskoga jezika* – prinos povijesnojezičnoj analizi obilježja hrvatskoga jezika izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora druge polovice 19. stoljeća

12:45–13:00 Rasprava

13:00–14:30 Stanka za ručak

II.

Moderiraju Suzana Coha i Sanja Perić Gavrančić

14:30–14:45 **Davor Dukić:**

Ilirska čitanka – strukturno-poetička obilježja i značenje u nacionalnoj književnoj povijesti

14:45–15:00 **Lahorka Plejić Poje:**

»Štivo« i »učivo« u čitankama za više gimnazije do 1918.

15:00–15:15 **Josipa Tomašić:**

Koncepcija pučkoškolskih čitanaka (1874–1918)

15:15–15:30 **Evelina Rudan:**

Usmena književnost u nastavi – teorija, tekst, kontekst i izvedba ili o modernim »starima« i konzervativnim »mladima«

15:30–15:45 **Ivana Brković:**

Kolektivni identitet i nacionalni ponos u hrvatskim čitankama u doba Kraljevine Jugoslavije

15:45–16:00 **Srećko Listeš:**

Nastavno područje Medijska kultura u Hrvatskomu jeziku od 1990. do 2022. godine

16:00–16:15 Rasprava

16:15–16:30 Stanka za kavu

III.

Moderiraju Jadranka Nemeth-Jajić i Evelina Rudan

16:30–16:45 **Ivan Marković:**

Hrvatski pismovnici u 19. stoljeću

16:45–17:00 **Jelena Vignjević:**

Mala čitanka za početnike (1850) kao prozor u onodobno djetinjstvo i školovanje

17:00–17:15 **Bernardina Petrović:**

Hrvatski pravopisi i gramatike u školskoj uporabi od 1918. do 1945.

17:15–17:30 **Igor Marko Gligorić i Iva Nazalević:**

Naziv jezika u gramatikama i pravopisima od 1945.
do 1990.

17:30–17:45 **Vladan Čutura:**

Hrvatski jezik i kultura sjećanja na primjeru
obrazovanja na hrvatskome jeziku u Autonomnoj
Pokrajini Vojvodini

17:45–18:00 Rasprava

Subota, 2. srpnja – dvorana D-IV

Plenarno predavanje

9:00–9:30 **Vlado Pandžić:**

Povijest izobrazbe nastavnika hrvatskoga jezika

Rad u sesijama

IV. – dvorana D-IV

Moderiraju Vesna Budinski i Vesna Bjedov

9:30–9:45 **Ana Ćavar:**

Oblikovanje lektirne paradigme u Hrvatskom jeziku

9:45–10:00 **Berislav Majhut:**

Čimbenici školske lektire

10:00–10:15 **Margita Mirčeta Zakarija i Josip Lasić:**

Radijski i televizijski školski program na hrvatskome
jeziku (od 1954. do 1967.)

10:15–10:30 **Darijo Marković:**

Školski radio: radijske emisije u nastavi književnosti i
jezika (1953. – 1958.)

10:30–10:45 **Zrinka Vukojević:**

Procesna drama kao metoda u ostvarivanju literarno-
-didaktičke komunikacije u primarnom obrazovanju

10:45–11:00 Rasprava

11:00–11:30 Stanka za kavu

V. – dvorana A-119

Moderiraju Lahorka Plejić Poje i Josip Lasić

9:30–9:45 **Štefka Batinić:**

Hrvatski jezik u nastavnim planovima i programima
osnovnih škola u 19. i 20. stoljeću

9:45–10:00 **Sanja Grakalić Plenković i Ivana Marin-Garac:**

Hrvatski jezik i književnost u školskoj praksi s
osobitim osvrtom na gledišta učenika

10:00–10:15 **Karol Visinko:**

Književna riječ, učenje o književnosti i jezično-
-izražajne aktivnosti u osnovnoškolskim čitankama
70-ih i 80-ih godina XX. stoljeća

10:15–10:30 **Mirela Šušić:**

Emocije i književni sadržaji u nastavi Hrvatskog jezika

10:30–10:45 **Marko Ljubešić:**

Zavičajni sadržaji u nastavi Hrvatskoga jezika –
društveno-humanističko-politički kontekst
zavičajnosti u suvremenoj školi

10:45–11:00 Rasprava

11:00–11:30 Stanka za kavu

VI. – dvorana D-IV

Moderiraju **Štefka Batinić** i Marko Ljubešić

11:30–11:45 **Mila Pandžić:**

Školske razlikovne gramatike i razlikovni rječnici u hrvatskim školama od sredine 19. stoljeća do danas

11:45–12:00 **Martina Kolar Billege i Vesna Budinski:**

Primjena standarda za početno pisanje u metodičkome pristupu nastavi hrvatskoga jezika u primarnom obrazovanju

12:00–12:15 **Katarina Aladrović Slovaček:**

Različiti pristupi nastavi hrvatskoga jezika u udžbenicima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole

12:15–12:30 **Vesna Bjedov:**

Planiranje učenja hrvatskoga jezika u skupinama

12:30–12:45 **Jelena Cvitanušić i Lidija Cvikić:**

Samoprocjena kompetencija nastavnika uključenih u izvođenje pripreme nastave hrvatskog jezika

12:45–13:00 Rasprava

VII. –Dvorana A-119

Moderiraju Ana Čavar i Mirela Šušić

11:30–11:45 **Josip Miletić i Lidija Miočić:**

Odjeci provedene obrazovne reforme Škola za život u nastavi Hrvatskog jezika

11:45–12:00 **Jadranka Nemeth-Jajić:**

Jezični sadržaji u kurikulumu iz 2019.

12:00–12:15 **Marija Oštrić:**

Jezični sadržaji u udžbenicima nastavnoga predmeta Hrvatski jezik

12:15–12:30 **Tamara Turza-Bogdan:**

Prijenos kurikulskih smjernica u nastavu –
mogućnosti i izazovi u poučavanju Hrvatskoga jezika

12:30–12:45 **Petra Božanić:**

Izvannastavni sadržaji nastavnoga predmeta Hrvatski
jezik u hrvatskim osnovnim školama

12:45–13:00 Rasprava

13:00 Zatvaranje skupa i ručak

Sažeci

Katarina Aladrović Slovaček

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
kaladrovic@gmail.com

Različiti pristupi nastavi hrvatskoga jezika u udžbenicima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole

Hrvatski jezik kao nastavni predmet ima dugu povijest i tradiciju poučavanja koja je često bila uvjetovana povijesnim okolnostima te je tako mijenjala svoje oblike i sadržaje. Danas je Hrvatski jezik najopsežniji predmet osnovnoškolskoga poučavanja te mu slijedom toga pripada i najveći broj nastavnih sati. Kompleksnost nastavnoga predmeta Hrvatski jezik očituje se i u različitosti njegovih predmetnih područja, ali i u potrebi poznavanja različitih pristupa poučavanju kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi i vrednovala učenikova postignuća. Ti se pristupi najbolje mogu pratiti u udžbenicima kao pomoćnim sredstvima u nastavi Hrvatskoga jezika. Stoga je cilj ovoga rada napraviti analizu sadržaja odabranih udžbenika i čitanki u razrednoj nastavi od 1991. godine do danas kako bi se utvrdili različiti pristupi koji se očituju u oblikovanju nastavnih sadržaja, odabiru tekstualnih predložaka te zadatcima za učenike.

Štefka Batinić

Hrvatski školski muzej, Zagreb
sbatinic@hsmuzej.hr

Hrvatski jezik u nastavnim planovima i programima osnovnih škola u 19. i 20. stoljeću

Hrvatski jezik kao nastavni predmet, ali i kao nastavni jezik, ne može se promatrati bez šireg povijesnog konteksta. Taj je kontekst utjecao kako na sam naziv nastavnog predmeta tako i na njegov sadržaj. Materinski je jezik u svim razdobljima bio osnovom za razvoj ključnih kompetencija učenika, ali i poligonom za manje ili više eksplicitne specifične odgojne zahtjeve koji su odražavali određeni politički i ideološki pečat vremena. Na temelju nastavnih planova i programa, koji predstavljaju propisani okvir i smjernice nastavnoga rada, analizirat će se ciljevi, zadaci, metode i sadržaji nastave hrvatskoga jezika u hrvatskim osnovnim školama u 19. i 20. stoljeću.

Ante Bežen

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ante.bezen28@gmail.com

Temeljna područja istraživanja povijesnog razvoja nastavnog predmeta Hrvatski jezik i njegove metodike

Cjelovitu povijest metodike hrvatskoga jezika čine povijest pouke hrvatskoga jezika u odgojno-obrazovnom procesu (nastavni predmet i drugi oblici) i njene teorijsko-metodološke nadgradnje (metodička teorija). Za punu povijesnu sliku, koje još uvijek nemamo, potrebna su istraživanja u temeljnim sastavnicama metodike.

U istraživanju pouke (nastave i svih drugih oblika učenja i poučavanja) treba poći od prve škole na hrvatskom tlu (9. stoljeće, benediktinski samostan Rižinice kod Solina), preko uvođenja predmetne nastave u 19. st. do disperzije sadržaja učenja hrvatskoga jezika u školi (nastava, slobodne aktivnosti), vrsta odgojno-obrazovnih ustanova (vrtići, osnovne i srednje škole raznih smjerova, visoko školstvo) i individualiziranog digitalnog učenja. Ovamo ide i povijest nastavnih osnova (nastavni programi i kurikuli svih vrsta), udžbenika hrvatskoga jezika i književnosti (od prve glagoljske početnice 1527. do današnjih propisanih i neobveznih tiskano-digitalnih metodičkih oblika i artefakata), povijest obrazovanja učitelja hrvatskoga jezika koji se i danas osposobljavaju na dva načina – kao razredni i predmetni učitelji. U svim tim sastavnicama valja utvrditi stvarne ciljeve učenja hrvatskoga jezika u školi: opismenjavanje (početno čitanje i pisanje, školska slova), usvajanje znanja o jeziku i književnosti, vještine komuniciranja jezikom), oblikovanje vrijednosnih identiteta u raznim povijesnim razdobljima (uloga društvenih sustava i ideologija).

Povijest metodike hrvatskoga jezika kao znanstvene discipline o nastavnom predmetu obuhvaća filozofiju (epistemologiju i gnoseologiju) i strukturu metodike, razvoj nastavne tehnologije i s njom

povezanih nastavnih metoda (mediji u nastavi, nastava na daljinu, posebno s obzirom na iskustva koronapandemije te diferenciranje razredne i personalizirane metodike), položaj metodike u nastavnom iskustvu i sustavu znanosti (pedagogijski i edukološki koncept, odnosi supstratnih, tj. matičnih i odgojno-obrazovnih znanosti).

Do sada su provedena tek djelomična istraživanja (epistemologija, povijesna razdoblja, sadržaj nastave, udžbenici, opisi prakse i dr.), a u našem vremenu prednost treba dati izradi metodike Hrvatskoga jezika u uvjetima kurikulnog i digitalnog učenja i poučavanja.

Vesna Bjedov

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
vbjedov@ffos.hr

Planiranje učenja hrvatskoga jezika u skupinama

U kontekstu učenja hrvatskoga jezika aktivnim stvaranjem osobnoga iskustva učenika kao temeljnoga supstrata njegova obrazovanja rad u skupinama drži se superiornijim od tradicionalnih modela nastave jezika jer promovira učenje i bez poučavanja, a nastavnici više nemaju ulogu »mudraca na pozornici« nego »vodiča sa strane«. Suradnja, samoinicijativni jezik, dijeljenje, odlučivanje, komunikacija te disciplinirano razmišljanje glavne su strategije učenja u skupinama. Namjera je ovoga rada istražiti zastupljenost rada u skupinama u pisanim pripravama studenata Hrvatskoga jezika i književnosti. Identifikacija ovoga oblika rada ostvarena je na korpusu 120 prikupljenih pisanih priprava za nastavni sat Hrvatskoga jezika. Rezultati su pokazali da je rad u skupinama planiran u manjem broju studentskih priprava.

Petra Božanić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

petboz@ffst.hr

Izvannastavni sadržaji nastavnoga predmeta Hrvatski jezik u hrvatskim osnovnim školama

Cilj je ovoga izlaganja utvrditi vrste i oblikovanje izvannastavnih aktivnosti u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj koje se odnose na nastavni predmet Hrvatski jezik. Istraživanje se usmjerilo na analiziranje školskih kurikula redovnih osnovnih škola za školsku godinu 2021./2022. u četirima velikim hrvatskim gradovima – Osijeku (18), Rijeci (23), Splitu (26) i Zagrebu (113). Rezultati će se interpretirati na dvjema razinama: zasebno za svaki grad i skupno. Kategorije koje će se promatrati jesu vrste izvannastavnih aktivnosti (primjerice, dramske ili novinarske skupine) i njihovo oblikovanje, koje podrazumijeva način realizacije i opis aktivnosti. Rezultati će ovoga istraživanja uputiti na raznolikost izvannastavnih načina zadovoljavanja različitih potreba i interesa učenika u okviru nastavnoga predmeta Hrvatski jezik na nacionalnoj razini te njihovu odgojno-obrazovnu ulogu.

Ivana Brković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ivana.brkovic@ffzg.hr

Kolektivni identitet i nacionalni ponos u hrvatskim gimnazijskim čitankama u doba Kraljevine Jugoslavije

Uzimajući u obzir da školski udžbenici kao jedan od temeljnih medija obrazovanja imaju važnu ulogu u institucionalnoj (re)produkciji društvenog poretka, učvršćivanju društvenih normi i vrijednosti kao i u transmisiji kolektivnog identiteta te polazeći od toga da je književnost diskurs koji višestruko pridonosi konstruiranju *zamišljenih zajednica*, u radu će se analizirati strategije oblikovanja višetetničkog, jugoslavenskog identiteta u školskim čitankama koje su bile u optjecaju u nastavi »hrvatskosrpskog« jezika u hrvatskim gimnazijama u doba Kraljevine Jugoslavije (V. Nazor–A. Barac; F. Petračić–Đ. Zagođa; F. Petračić–F. Ž. Miler; B. Vodnik; F. Poljanec). S tim u vezi građi će se pristupiti i iz emocijološke perspektive s ciljem da se osvijetle reprezentacija i mehanizmi poticanja kolektivnih emocija – osjećaja zajedništva, solidarnosti i ponosa – kako u nastavi književnosti tako i s njome povezanim praksama u tadašnjoj školi.

Suzana Coha

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

scoha@ffzg.hr

Društvenopolitičke i kulturne okolnosti i čimbenici konstituiranja nastavnoga predmeta hrvatskoga jezika i književnosti u 19. stoljeću

Počeci uvođenja sadržaja, a potom i nastavnoga predmeta iz područja hrvatskoga jezika i književnosti u škole vezani su za opće modernizacijske procese s jedne strane u Habsburškoj Monarhiji od tzv. prosvijećenog apsolutizma nadalje, a s druge i tijekom francuske uprave kojoj je u drugoj polovini prvoga i prvoj polovini drugoga desetljeća 19. stoljeća podlijegao dio hrvatskih regija. Po ukinuću Ilirskih provincija 1813. godine i potonji su spomenuti prostori (re)integrirani u Monarhiju, a na dalji će razvoj školstva kao i institucionalizacije te oblikovanja nastave nacionalnoga jezika i književnosti u hrvatskoj kulturi 19. stoljeća utjecati trendovi ugarske i(li) austrijske te hrvatske politike, kao i etnolingvistička (južno)slavenska paradigma koja je u preporodu prihvaćena kao važan diferencijalni okvir integracije moderne hrvatske nacije. Uzimajući u obzir navedene parametre, njihove odnose i dinamiku, u izlaganju će se nastojati prikazati šire društvenopolitičke i kulturne okolnosti te čimbenici koji su djelovali na konstituiranje nastave hrvatskoga jezika i književnosti u promatranome vremenu. Pokušat će se ukazati na to da je nastava hrvatskoga jezika i književnosti funkcionirala i kao refleksi, pa i »produžena ruka« tih okolnosti i čimbenika, ali i kao sredstvo njihove modifikacije.

Jelena Cvitanušić

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
jcvitanusic@ffzg.hr

Lidija Cvikić

Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
lidija.cvikic@ufzg.hr

Samoprocjena kompetencija nastavnika uključenih u izvođenje pripreme nastave hrvatskog jezika

Prema *Programu MZO-a* (NN 150/11) priprema nastava za učenike koji ne znaju ili nedostavno znaju hrvatski jezik organizira se u trajanju od 70 sati, a kako je definirano u *Pravilniku* (NN 15/2013) učitelj/nastavnik koji nastavu izvodi dužan je osposobiti se za poučavanje hrvatskoga kao inoga jezika.

Uzimajući u obzir da bi, u skladu s kompleksnim procesima kroz koje prolazi suvremeno društvo, u današnjem obrazovanju nastavnika jedan od fokusa trebao biti na poboljšavanju i širenju spektra njihovih kompetencija te da rad s inojezičnim govornicima zahtijeva ne samo veliku angažiranost nastavnika već i visok stupanj stručnih znanja i vještina (Bošnjak 2012), za što se učitelji u inicijalnom obrazovanju ne osposobljavaju, u izlaganju će biti riječ o samoprocjeni kompetencija nekoliko nastavnika uključenih u izvođenje pripreme nastave hrvatskog jezika.

Vladan Čutura

Visoka pedagoška škola Burgenland, Eisenstadt

vladan.cutura@ph-burgenland.at

Hrvatski jezik i kultura sjećanja na primjeru obrazovanja na hrvatskome jeziku u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini

Nakon kratkoga uvodnog osvrtu na društveno-politički kontekst u kojemu je hrvatska manjinska zajednica priskrbila pravo na obrazovanje na materinskome jeziku u Republici Srbiji, predstaviti ću različite modele nastave te ulogu koju u tim modelima ima predmet Hrvatski jezik u osnovnim i srednjim školama. U središnjem dijelu rada ću, kroz nekoliko teorijskih problema koji se odnose na kulturu sjećanja, pokušati sagledati značaj izučavanja materinskoga jezika i nacionalne književnosti unutar jedne manjinske zajednice. Prvi se odnosi na značaj hrvatskoga jezika ne samo kao nastavnoga predmeta kojim se, pomoću jezika i teksta, produbljuje razumijevanje nacionalne povijesti i kulture učenica i učenika, nego i kao dijakronijske komunikacije koja objedinjuje specifične vremenske horizonte koje jedno društvo pamti kao vlastitu prošlost. U tom smislu imam na umu kako je riječ o »dinamici pamćenja« te da izostanak obrazovanja na materinskome jeziku, nerijetko, može pokrenuti »dinamiku zaborava«. Ta je vrsta dinamike osobito izražena kada se jedna zajednica, iz različitih razloga, okreće od svoje prošlosti. Pri tome treba imati na umu širu ulogu nastave materinskoga jezika i književnosti u prostoru manjinskoga obrazovanja, odnosno društvena, ekonomska i druga povijesna pitanja koja predmet Hrvatski jezik treba uključiti u »povijest sjećanja«. Nažalost, osim procesa »dinamike zaboravljanja«, u konkretnom slučaju moramo govoriti i o »dinamici potiskivanja« kulturno-povijesnoga pamćenja manipulacijom tekstovima i jezičnom baštinom povezanom s jednom kulturom. Drugi problem koji ovim radom želim osvjetliti odnosi se na regionalnu kulturnu

specifičnost jedne manjinske zajednice koja je istodobno i dio širega nacionalnog kulturno-jezičnog korpusa. Sve navedeno čini mi se važnim u sagledavanju uloge predmeta Hrvatski jezik unutar manjinske grupe, odnosno didaktičkoga potencijala kulturnoga pamćenja, a s time u vezi i interesu koji bi unutar didaktike hrvatskoga jezika trebala sadržavati »kulturološka pitanja«. U završnome dijelu rada pokušat ću na primjerima pokazati na koje načine književni tekstovi mogu biti prikladni za usvajanje kulture i stvaranje povijesne svijesti u nastavi materinskoga jezika u kontekstu hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini s njezinim regionalnim specifičnostima, odnosno »višestrukostima« perspektiva i složenosti kulture sjećanja.

Ana Ćavar

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

acavar@ffzg.hr

Oblikovanje lektirne paradigme u Hrvatskom jeziku

Školsku lektiru hrvatski jednojezičnici određuju kao »beletrističke tekstove koje su prema školskom programu učenici dužni pročitati« (Šonje 2000: 537). Lektira se, u onom značenju u kojemu je razumijemo danas, dakle kao utvrđeni popis najčešće književnih naslova za izvanškolsko čitanje, u osnovnoškolskim programskim dokumentima javlja razmjerno kasno, tek 70-ih godina 20. stoljeća. Ipak, izvanškolsko je čitanje cjelovitih tekstova pod različitim nazivima – kao privatna ili domaća lektira – bilo integralnim dijelom gimnazijske nastave književnosti već od 19. stoljeća, što se može potvrditi u učevnim osnovama i onodobnoj stručnoj periodici. Pritom su se oblici školske lektire pod utjecajem različitih čimbenika u gimnazijskoj i osobito u osnovnoškolskoj nastavi s vremenom mijenjali do postupna oblikovanja lektirne paradigme kakvu poznajemo danas. Izlaganje donosi pregled koncepcija školske lektire u nastavi Hrvatskoga jezika na različitim odsječcima obrazovne okomice i to od uvođenja nastavnog predmeta u srednjoškolski odgojno-obrazovni sustav sredinom 19. stoljeća do danas.

Davor Dukić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
ddukic@ffzg.hr

***Ilirska čitanka* – strukturno-poetička obilježja i značenje u nacionalnoj književnoj povijesti**

Dvotomna *Ilirska čitanka za gornje gimnazije* (Beč 1856, 1860) nije samo najstarija srednjoškolska čitanka namijenjena nastavi hrvatskog jezika nego i važna, djelomice i pionirska hrestomatija nacionalne književne kulture s relativno opsežnim izborom izvora od srednjeg vijeka do preporoda (prvi tom) te suvremenih tekstova nastalih od 1835. do sredine 1850-ih godina (drugi tom), i to unatoč činjenici da je njezin nastanak potaknut odlukama Carskog kraljevskog ministarstva bogoštovlja i nastave iz 1851. godine te da joj je kao predložak poslužila knjiga Jovana Subotića *Цвѣтникъ србске словесности: читанка за више гимназіе у Аустрији* (Beč 1853). Analiza *Ilirske čitanke* usmjerava se na metapoetičke iskaze u dvama predgovorima, na način priređivanja tekstova, njihov izbor s obzirom na žanr, razdoblje i književni idiom, na usporedbu sa Subotićevim *Cvetnikom* i drugim sličnim čitankama u Monarhiji te na odnos prema kasnijem nacionalnom književnom kanonu.

Sanja Grakalić Plenković

Veleučilište u Rijeci
sgrakal@veleri.hr

Ivana Marin-Garac

Prirodoslovna i grafička
škola Rijeka
ivana.marin-garac@skole.hr

Hrvatski jezik i književnost u školskoj praksi s osobitim osvrtom na gledišta učenika

U nastojanju da ustanove kako učenici doživljavaju studentsku školsku praksu autorice su provele mikroistraživanje u kojem su sudjelovali učenici Prirodoslovne i grafičke škole u Rijeci, dugogodišnje škole učionice za studente završnih godina kroatistike Filozofskog fakulteta u Rijeci. Ispitivanjem su obuhvaćeni srednjoškolci koji sudjeluju na studentskim satima posljednje dvije do četiri godine. Anketa je provedena anonimnim upitnikom, otvorenim tipom pitanja, i donosi uvid u dio učeničkih stavova o kvaliteti nastavne prakse te prednostima i nedostacima u odnosu na uobičajenu nastavu, kao i prijedloge za njezino poboljšanje. Rezultati mikroistraživanja koristan su pokazatelj kako valja kontinuirano propitivati i učenike kao ključne čimbenike, a sukladno tome dio njihovih stavova uzeti u obzir u smislu unošenja mogućih promjena za poboljšanje učinkovitosti studentske školske prakse.

Igor Marko Gligorić

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
igligoric@ffzg.hr

Iva Nazalević Čučević

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
inazalev@ffzg.hr

Naziv jezika u gramatikama i pravopisima od 1945. do 1990.

U radu se progovara o nazivu jezika u gramatikama i pravopisima koji su objavljeni i(li) koji su se koristili od 1945. do 1990. Posebno se analiziraju nazivi jezika u dvama tipovima jezičnih priručnika od *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* T. Maretića i kasnijih izdanja *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* D. Boranića do Akademijinih nacрта za gramatiku i *Pravopisnoga priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* V. Anića i J. Silića. Pritom se uočavaju mijene u imenovanju jezika u različitim izdanjima istih autora, katkada i ponovljenih izdanja (ali s različitim nazivom jezika koji se (pr)opisuje), te se analiziraju formalne i sadržajne razlike u izdanjima različitih autora. Naziv jezika razmotrit će se iz sociolingvističke perspektive i iz one u užemu smislu lingvističke te će se usporediti s nazivom jezika u udžbeničkim izdanjima, priručnicima i školskim izvješćima od 1945. do 1990.

Zrinka Jelaska

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

zjelaska@ffzg.hr

Jezični dio predmeta Hrvatski jezik između jezikoslovnoga i jezičnoga znanja

Interdisciplinarno područje primijenjene lingvistike, koja proučava teorijske i konkretne izazove povezane s jezikom u stvarnomu svijetu, u Hrvatskoj ima dulju tradiciju, no znatno se šire bavila stranim jezicima nego hrvatskim kao materinskim jezikom. Obrazovna je pak lingvistika, usmjerena na poučavanje jezika i ovladavanje njime tijekom školovanja u Hrvatskoj tek u povojima.

Kako se ni na sveučilišnoj razini dugo nije osvještavalo ni poučavalo kako se ovladava materinskim jezikom u školi, mnogi nisu svjesni povezanosti izvanjezičnoga znanja, znanja o jeziku te jezičnoga znanja, ni njihovih razlika. Stoga će se u predavanju razmotriti i oprijmeriti nekoliko vrsta znanja u poučavanju i učenju hrvatskoga kao materinskoga jezika te ovladavanju njime.

Martina Kolar Billege

Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
martina.kolar@ufzg.hr

Vesna Budinski

Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
vesna.budinski@ufzg.hr

Primjena standarda za početno pisanje u metodičkome pristupu nastavi hrvatskoga jezika u primarnom obrazovanju

Suvremeni metodički pristup nastavi hrvatskoga jezika podrazumijeva uvažavanje znanstvenih spoznaja znanosti koje određuju generičku strukturu metodike i poučavanje na temelju tih spoznaja. U pregledu supstratnih znanosti metodike hrvatskoga jezika za početno opismenjavanje pozicionirane su ove znanosti i discipline: lingvistika (psiholingvistika), grafemika (tipografija), teorija likovnih umjetnosti (grafika), fiziologija čovjeka, logopedija, dječja i razvojna psihologija.

U metodičkome pristupu početnome opismenjavanju grafičko oblikovanje slova znanstveno je uspostavljen standard 2013. godine na projektu *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku* te uključuje opis: crtovlja za pisanje formalnih i rukopisnih slova, kuta i nagiba pisma te preporučenoga držanja pisaljke, ruke i tijela pri pisanju. U istraživanju se prikazuju rezultati primjene standarda u metodičkoj provedbi nastave početnoga čitanja i pisanja.

Srećko Listeš

Agencija za odgoj i obrazovanje, Split
srecko.listes@azoo.hr

Nastavno područje Medijska kultura u Hrvatskomu jeziku od 1990. do 2022. godine

Hrvatski jezik je filološki nastavni predmet. Desetljećima je programiran dvjema ključnim sastavnicama: Hrvatskim jezikom i Književnošću, kojima je pridruživano i treće nastavno područje – Jezično izražavanje. Od godine 1990. promijenjeni su obrasci programiranja tako da je u osnovnoj školi dodano nastavno područje Medijska kultura, čemu je prethodila i promjena studijskoga programa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

U radu će biti analizirani programi Medijske kulture u osnovnoj školi, ishodi nastavnoga područja Kultura i mediji u Kurikulu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije, udžbenici, radne bilježnice i pomoćna nastavna sredstva. Rad će prikazati podatke o stručnom usavršavanju učitelja i nastavnika na temu medijske kulture u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje i drugih ovlaštenih ustanova.

Marko Ljubešić

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
mljubestic@unipu.hr

Zavičajni sadržaji u nastavi Hrvatskoga jezika – društveno-humanističko-politički kontekst zavičajnosti u suvremenoj školi

Rad donosi istraživanje položaja zavičajnih sadržaja u nastavi Hrvatskoga jezika. Istraživanje je podijeljeno u tri dijela: prvi dio usmjeren je k društvenom kontekstu te donosi rezultate empirijskog istraživanja mišljenja, stavova i iskustava budućih učitelja i nastavnika o položaju zavičajne (jezične i književne) komponente u suvremenoj nastavi materinskoga jezika. Drugim dijelom analizira se filološka razina pristupa zavičajnoj tematici na pojedinom stupnju odgojno-obrazovnog procesa, prvenstveno s kurikulskog aspekta, dok se trećim dijelom donosi istraživanje političkog konteksta implementacije zavičajne nastave u osnovne i srednje škole. Rezultati ovoga istraživanja trebali bi s jedne strane doprinijeti sagledavanju (osvještavanju) aktualne problematike zavičajne tematike u nastavi i s druge strane pomoći u kreiranju novih zavičajnih koncepata u nastavi materinskoga jezika.

Berislav Majhut

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

bmajhut@gmail.com

Čimbenici školske lektire

Da bi se uspostavio nastavni sadržaj koji danas uobičajeno smatramo školskom lektirou, mora biti zadovoljen cijeli niz uvjeta. Ovaj rad će izdvojiti najosnovnije čimbenike školske lektire te ustanoviti povijest i pojavne oblike svakog od njih, kao i trenutak kada je bilo moguće računati na njihovo supostojanje kao osnovu za nastanak školske lektire. Stoga će se razmotriti kako je nastala i rasla intelektualna svijest u društvu o tome da je potrebno uvesti dječju književnost u škole. Također istražiti će se kada je i kako dosegnut stupanj razvoja društva koji omogućuje dovoljnu količinu fizičkih primjeraka knjiga na raspolaganju bez kojih nema samostalnog učeničkog čitanja izvan školskog nastavnog vremena. Razmotrit će se i proces koji je doveo do osposobljavanja kompetentnih učitelja koji mogu djeci omogućiti estetski pristup djelima dječje književnosti. Također razmotrit će se i problem današnje ideološke kontaminiranosti naslova predviđenih za školsku lektiru kao vrlo rezistentan zaostatak isključivih vremena.

Darijo Marković

Osnovna škola Voltino, Zagreb
zagrebviva@gmail.com

Školski radio: radijske emisije u nastavi književnosti i jezika (1953. – 1958.)

Pedesetih godina 20. st. jugoslavenska prosvjetna politika nastojala je modernizirati obrazovni proces u svim republikama uvođenjem radijskih emisija u nastavu, prateći nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola. U sklopu Radio-Zagreba osnovana je 1953. redakcija tzv. Školskog radija. Za učenike osnovnih i srednjih škola na prostoru NR Hrvatske osmišljavala je i emitirala radijske emisije koje su na nov način pristupale nastavnim sadržajima. Pritom su najzastupljenije emisije bile one iz područja književnosti i jezika. Potrebno je prikazati u kojoj je mjeri redakcija Školskog radija posvećivala pozornost domaćim i stranim književnicima, književnim rodovima i vrstama te kakve je metodičke naputke za obradu lingvometodičkih predložaka nudila u svojim službenim serijskim publikacijama.

Ivan Marković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ivan.markovic@yahoo.com

Hrvatski pismovnici u 19. stoljeću

Pismovnici su u drugoj polovici 19. stoljeća u školama Hrvatske i Slavonije bili posebna vrsta udžbenika pomoću kojih se na primjerima poučavala funkcionalna pismenost, tj. sastavljanje različitih vrsta tekstova, »različitih listovah i poslovnih sastavakah«, od privatnih i službenih pisama do narudžbenica, ispričnica, molbi, svjedodžaba, zahvalnica, darovnica, čestitaka, računa, ugovora, pogodbi, namira i oporuka. Znali su biti tiskani i uvezani zajedno sa slovnica (npr. s Tkalčevićevom 1878). Dat će se pregled triju pismovnika: Ilijaševićeva (1852), Filipovićeva (1868) i Pechanova (1890). Razmotrit će se mjesto i uloga pismovnikâ u školskim programima (usp. Cuvaj 1910–1913) te na primjerima stvarnih tekstova iz druge polovice 19. stoljeća praktičan domet pouke u njima iznesena gradiva.

Josip Miletić

Odjel za kroatistiku
Sveučilišta u Zadru
jmiletic@unizd.hr

Lidija Miočić

Osnovna škola
Jurja Barakovića, Ražanac
lidijamioctic2@gmail.com

Odjeci provedene obrazovne reforme Škola za život u nastavi Hrvatskog jezika

U radu se donose rezultati terenskog istraživanja provedenog među učiteljima hrvatskog jezika i učiteljima razredne nastave o prednostima i nedostacima provedene obrazovne reforme Škola za život. Od ispitanika se nastojalo doznati koje je to konkretne promjene reforma donijela u nastavu Hrvatskog jezika, s kojim su se izazovima susretali u njezinoj provedbi te doživljavaju li najnoviju reformu uspješnijom od mnogobrojnih dosadašnjih pokušaja poboljšanja obrazovnog sustava.

Margita Mirčeta Zakarija

Sveučilišna knjižnica u Splitu
mazakari@svkst.hr

Josip Lasić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
jlastic@ffst.hr

Radijski i televizijski školski program na hrvatskome jeziku (od 1954. do 1967.)

O Novosadskome dogovoru i njegovim zaključcima od 10. prosinca 1954. godine do danas mnogo se pisalo i polemiziralo. Taj je dogovor, s odmakom od gotovo sedamdeset godina, zanimljiv predmet istraživanja u prvome redu među jezikoslovcima, ali i kulturolozima, sociolozima, povjesničarima i drugima. Odredio je neke obrasce i načela, prihvaćena i manje prihvaćena, a ostavio je prostora za promatranje niza aspekata kretanja hrvatskoga jezika. U ovome se radu neće raspravljati o štetnosti(ma) / koristi(ma) koje je imao hrvatski jezik nakon njegova potpisivanja, već će se otvoriti pitanja o tomu koliko je i kako je hrvatski jezik kao jezik nastave i obrazovanja bio organiziran u razdoblju od 1954. pa do 1967. godine – dakle, od potpisanih zaključaka iz Novoga Sada pa do nastanka i javne objave Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika. U predmet se istraživanja hrvatskoga kao nastavnoga jezika (jezika poučavanja u osnovnoškolskome i srednjoškolskome obrazovanju) uzimaju dva medija – radio i televizija. Naime, iste godine kada je potpisan dogovor u Novome Sadu radijski program tadašnje Televizije Zagreb pokreće Školski radio te šest godina kasnije i Školsku televiziju (1960). Hrvatski jezik kao jezik poučavanja u mediju radija i kasnije u mediju televizije središte je proučavanja u ovome radu. Do sada je uglavnom taj (i takav) hrvatski (kao jezik poučavanja) promatran kroz tiskane medije (udžbenici, priručnici, čitanke i dr.), dok ovaj rad uzima u prvi plan (nacionalni) radijski i televizijski medij (is)korišten za poučavanje na hrvatskome jeziku u promatranome razdoblju.

Jadranka Mlikota

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa
Jurja Strossmayera u Osijeku
jmlikota@ffos.hr

Rene Čipanjan Banja

ELTE BTK, Szlav és Balti Filológiai
Intézet, Budimpešta
Ripanjanbanja35@gmail.com

Maršina *Slovnica magjarskoga jezika* – prinos povijesnojezičnoj analizi obilježja hrvatskoga jezika izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora druge polovice 19. stoljeća

Maršina *Slovnica magjarskoga jezika* (Budimpešta, 1874.), u mađarskoj slavistici atribuirana kao prva gramatika toga jezika pisana hrvatskim, važan je izvor (i) za povijesnojezičnu analizu obilježja hrvatskoga jezika izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora druge polovice 19. stoljeća. Kao učitelj mađarskoga i hrvatskoga jezika na Kraljevskoj ugarskoj domobranskoj akademiji Ludovika na kojoj se školovao časnički vojnički kadar, a koju su zbog jezične barijere tek rijetko polazili Hrvati, Maršo slovnice namjenjuje ponajprije svojim učenicima hrvatske nacionalnosti koji trebaju ovladati mađarskim kao nastavnim jezikom. Iako joj je hrvatski (tek) metajezikom za opis mađarskoga kao jezika objekta, u njoj je moguće rekonstruirati hrvatski jezik na temelju kontrastivno uvedenih hrvatskih primjera, jezičnih podataka koje nude hrvatskim jezikom pisani gramatički naputci, vježbe za prevođenje, rječnički popisi te konverzacijski obrasci. Stoga se hrvatski jezik u Maršinoj slovnici uspoređuje s jezičnim obilježjima hrvatskih gramatičkih priručnika druge polovice 19. stoljeća koji su otisnuti u Trojednici i izvan nje, a razmatraju se i namjena, ustroj i metodološke odrednice slovnice u kontekstu naglašene pragmatičke uloge gramatičkih priručnika u ugarskom dijelu Podunavlja druge polovice 19. stoljeća. S obzirom na to da je riječ o autoru čije je mjesto u hrvatskoj historiografiji ostalo zapaženije negoli u jezikoslovnoj filologiji, rad je prinos i boljem poznavanju Maršina jezikoslovnoga (gramatikografskoga) i nastavničkoga rada.

Jadranka Nemeth-Jajić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
jadranka@ffst.hr

Jezični sadržaji u kurikulu iz 2019.

Donošenje novih nastavnih programskih dokumenata podrazumijeva, među ostalim, određivanje nastavnih sadržaja školskih predmeta. Odluka o stupanju na snagu novoga kurikula, koji za Hrvatski jezik nosi službeni naziv *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, donesena je 25. siječnja 2019. te su tom odlukom izvan snage stavljeni dotadašnji nastavni planovi i programi. Nastavni sadržaji predmetnih područja Hrvatskoga jezika u novome kurikulu međutim samo se povremeno izrijekom navode, a pretežno se trebaju iščitavati iz odgojno-obrazovnih ishoda što, kad je riječ o nastavi hrvatskoga jezika, upućuje na potrebu utvrđivanja zastupljenih jezičnih sadržaja. Stoga se u ovome radu deskriptivnom metodom daje pregled jezičnih sadržaja zastupljenih u kurikulu po stupnjevima školovanja i po razredima. Pozornost je posvećena i pristupu jezičnim sadržajima u novome kurikulu pri čem je primijenjena komparativna metoda kojom se nastojalo pokazati u kakvu su oni odnosu prema nastavnim programima koji su im prethodili.

Marija Oštrić

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

mbobanov1@unizd.hr

Jezični sadržaji u udžbenicima nastavnoga predmeta Hrvatski jezik

Reforma Škola za život iznjedrila je nove predmetne kurikule, nove nastavne planove i programe i nove udžbenike. Iako suvremena nastava podrazumijeva kombinaciju različitih nastavnih sredstava, udžbenik je i dalje polazišno nastavno sredstvo. Iz tog razloga analizirat će se jezični sadržaji u jednome od novih udžbenika Hrvatskoga jezika. Analizirat će se dvije nastavne jedinice koje obrađuju jezični sadržaj, a analiza će obuhvaćati sljedeće elemente:

- likovno-grafičko uređenje nastavnih jedinica
- jezična sredstva i izražajne postupke udžbeničkoga teksta
- metodički instrumentarij
- udžbenički stil.

Analizu nastavnih jedinica jednoga od novih udžbenika usporedit ćemo s analizom istih nastavnih jedinica u jednome od starih udžbenika kako bi se utvrdile sličnosti i razlike te izvukli zaključci.

Mila Pandžić

Osnovna škola Lučko, Zagreb

pandzicmila@yahoo.com

Školske razlikovne gramatike i razlikovni rječnici u hrvatskim školama od sredine 19. stoljeća do danas

U ovom radu donosi se pregled izrade i uključivanja školskih razlikovnih gramatika i razlikovnih rječnika u nastavu hrvatskoga jezika u hrvatskim osnovnim (pučkim) školama, gimnazijama i ostalim srednjim školama od sredine 19. stoljeća do danas. Priređivali su ih učitelji, nastavnici, profesori i učenici, članovi školskih jezikoslovnih skupina (jezikoslovnih društava ili družina, »mladih jezikoslovaca« i sl.). Služili su nastavnicima hrvatskoga jezika za izradu izvedbenih programa, izbor nastavnih metoda i postupaka, kao nastavno sredstvo u izvođenju nastave o hrvatskim narječjima, hrvatskim govori- ma i hrvatskome standardnom (književnom) jeziku, ali i nastavnicima stranih jezika, povijesti itd. U proteklih sto i sedamdeset godina nisu se mijenjali razlozi ili poticaji za stvaranje razlikovnih gramatika i razlikovnih rječnika. Na kraju rada predstavljena je jezikoslovna skupina zagrebačke prigradske osnovne škole.

Vlado Pandžić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

vladopandzic45@gmail.com

Povijesni pregled izobrazbe nastavnika hrvatskoga jezika

U Katalogu izložbe *Predmet: Hrvatski* (Zagreb, 2021.) objavljen je članak »Kratki povijesni pregled izobrazbe nastavnika hrvatskoga jezika«, a u ovome radu predstavlja se cjelovito (dopunjeno) istraživanje izobrazbe (stjecanja kvalifikacija ili kompetencija) nastavnika hrvatskoga jezika, književnosti, govornog izražavanja (govorništva), pismenog izražavanja i medijske kulture. Uglavnom je sukladna izobrazbi nastavnika materinskih jezika u svijetu od srednjeg vijeka do danas. Hrvatska je prihvatila Bolonjsku povelju (2001.) prema kojoj je organiziran trogodišnji preddiplomski i dvogodišnji diplomski studij kroatistike. Nastavne planove i silabe Katedre za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu preuzela je većina odsjeka za kroatistiku u Hrvatskoj i BiH.

Sanja Perić Gavrančić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
speric@ihjj.hr

»Prispodabljavajući naš jezik s latinskim«: Hrvatski jezik u poučavanju latinskoga i obrnuto

Kada Adolfo Veber u predgovoru *Latinske slovnice* (1853.) piše da je gramatiku sastavljao »prispodabljavajući naš jezik s latinskim«, on se poziva na metodičko polazište kakvo se već uobičajilo u didaktičkoj praksi prethodnoga stoljeća. Povijest školskih gramatika i priručnika do pedesetih godina 19. stoljeća pokazuje da je hrvatski, usprkos jezičnopolitičkim ograničenjima kojima je bio zahvaćen i školski sustav, bio uključen u praktični proces učenja latinskoga jezika, ali potvrđuje i poznatu činjenicu da je taj proces bio dvosmjernan: metode poučavanja hrvatskoga jezika, počevši od Kašićeva prototipa, svoje su uporište imale u modelu latinske gramatike. Stoga nije neočekivano da je i Veberov suvremenik i suradnik Antun Mažuranić, kao gimnazijski nastavnik, svoj prvi školski udžbenik *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika* (1839.) pisao s idejom da se hrvatski jezik može naučiti istom metodom kojom se uči i latinski.

Bernardina Petrović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
bernardina.petrović@ffzg.hr

Hrvatski pravopisi i gramatike u školskoj uporabi od 1918. do 1945.

U izlaganju će se propitati utjecaj institucijskoga direktivnog modela jezične politike na odabir školskih pravopisnih i gramatičkih priručnika za predmet Hrvatski jezik od druge polovine dvadesetih do sredine četrdesetih godina 20. stoljeća, odnosno od uspostave Kraljevine SHS 1918. do pada Nezavisne Države Hrvatske 1945. To se razdoblje može pratiti u dvama odsječcima. U prvome se odsječku (1918. – 1941.), ostvarenu kroz vidovdansku, unionističku i banovinsku etapu, provodila jezična unifikacija, a u drugome (1941. – 1945.) razvidna je okrenutost jezičnoj tradiciji. Dominantnost Boranićevih školskih pravopisa te Maretićeve i Musulinove školske gramatike u prvome odsječku, a školskih pravopisnih priručnika Franje Cipre i Bratoljuba Klaića te školske gramatike Josipa Florschütza u drugome odsječku, polazištem su razmatranja sličnosti i razlika u rješenjima ponuđenim u različitim izdanjima tih priručnika.

Lahorka Plejić Poje

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

lplejic@ffzg.hr

»Štivo« i »učivo« u čitankama za više gimnazije do 1918.

Izlaganje će se baviti nastavom književnosti u višoj gimnaziji do 1918, pri čemu će se najviše pažnje posvetiti dvodijelnoj čitanci Franje Petračića (1877, 1880). U osvrtu na čitanke uputit će se na pristup poučavanju književnosti koji je taj autor uveo razdvojivši »štivo« od »učiva, a takav se pristup u nastavi Hrvatskoga, uz stanovite preinake, zadržao do danas. Za razliku od Ilirske čitanke, prvog hrvatskog priručnika za nastavu književnosti u višim gimnazijama, koji sadrži gotovo isključivo »štiva«, prvi svezak Petračićeva priručnika uvodi naime poetiku i stilistiku kao »alate« potrebne za razumijevanje književnih tekstova. Drugi svezak, na tragu Ilirske čitanke, ali metodički razrađenije, slijedi koncepciju »historije literature u primjerih«, na što će se, uz neke izmjene, nastavljati i mlađe čitanke. Konačno, u izlaganju će se propitati i mijenja li uvođenje poetičke i stilističke analize zadaću nastave književnosti ili takvom koncepcijom produbljuje njezinu »uzgojnu« i domoljubnu ulogu.

Evelina Rudan

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
erudan@ffzg.hr

Usmena književnost u nastavi – teorija, tekst, kontekst i izvedba ili o modernim »starima« i konzervativnim »mladima«

Usmenoj književnosti i načinima govora o njoj u udžbeničkoj literaturi moguće je pričati na različite načine: istražiti metodičke pristupe, istražiti količinu i tip tekstova, istražiti zastupljenost žanrova, istražiti primjere s obzirom na jezičnu ili regionalnu tradiciju te omjeriti tu zastupljenost o nastavne planove i programe. No u ovom će nas radu ponajprije zanimati na koje su načine teorijske spoznaje o usmenoj književnosti bile zastupljene u udžbenicima. Pokazat će se u radu da je:

- a) naša rana udžbenička literatura (s prijelaza stoljeća) u prikladnoj mjeri bila usklađena sa sebi suvremenim znanstvenim teorijskim i poetičkim uvidima
- b) da je čak i anticipirala neke od kasnijih folklorističkih znanstvenih uvida (tekst, kontekst, izvedba)
- c) da suvremena udžbenička literatura ni terminološki, ni konceptualno, ni teorijski ni izbliza ne prati suvremene disciplinarnе dosege, dapače da pokazuje svojevrsnu znanstvenu regresiju i/ili nesnalaženje i
- d) pokušat će se odgovoriti na pitanje zašto je tomu tako.

Barbara Štebih Golub

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

bstebih@ihjj.hr

»Kak vu horvatskom prav čteti i pisati« (O dva književnokajkavska pravopisa)

Temom rada dva su pravopisa kajkavskoga književnog jezika: 1778. objavljen *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko*, koji je u skladu sa smjernicama iz *Ratio educationis* dvojezičan, i prvi kajkavski jednojezični pravopis *Napučenje za horvatski prav čteti i pisati* iz 1808. Istraživanje uključuje analizu i usporedbu strukture obaju priručnika i u njima donesenih pravila kao i usporedbu njemačkoga i kajkavskoga teksta u *Kratkom navuku*. Grafijska i ortografska pravila iz obaju priručnika promatraju se i u kontekstu kajkavskih gramatika, onovremenih školskih udžbenika (npr. *ABC knjižice za potrebnost narodnih škol* iz 1778.) i drugih tekstova pisanih književnom kajkavštinom kako bi se donijeli zaključci o eventualnim mijenama književnokajkavske grafijske i ortografske norme i odgovorilo na pitanje jesu li se autori pridržavali pravila donesenih u pravopisima.

Mirela Šušić

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru
msusic@unizd.hr

Emocije i književni sadržaji u nastavi Hrvatskog jezika

Funkcija književnih sadržaja u nastavi Hrvatskog jezika ima višeznačnu ulogu kako u izgrađivanju učeničke, a kasnije čitalačke književne osobnosti, tako i u bogaćenju spoznajnog, estetskog, moralnog i svjetonazorskog bića učenika. Recepcija odnosno uspješnost književne komunikacije između učenika i književnih sadržaja u nastavi Hrvatskog jezika uvjetovana je odnosom emocija, motivacije i interpretacije. Emocije u književno-metodičkom kontekstu uvjetuju odabir književnih sadržaja, zastupljenost i vrste motivacija, načine interpretacije te konačnu recepciju. Odnos emocija, motivacije, interpretacije i recepcije u nastavi književnosti utječe i na razvoj emocionalne inteligencije kod učenika koji postaju trajni recipijenti.

Prema modernom hrvatskom školstvu: reforme u dugom 19. stoljeću i uloga hrvatskog jezika

U izlaganju će se prikazati proces modernizacije osnovnog i srednjeg školstva u Hrvatskoj i Habsburškoj Monarhiji u dugom 19. stoljeću. Analizirat će se reforme kojima su postavljeni temelji obrazovnog sustava koji je regulirala država i njime upravljala. Pod utjecajem ideja prosvjetiteljstva i praktičnih potreba predmoderne države, po uzoru na reforme provedene u Pruskoj, u Habsburškoj Monarhiji 1770-ih godina donesene su uredbe kojima je organiziran školski sustav pod nadzorom države. Reformski proces nastavljen je u 19. stoljeću. U revolucionarnim godinama 1848–1849. započele su reforme na svim razinama školstva, prema pruskome uzoru. One su predstavljale temelj razvoja srednjeg i visokog školstva u Hrvatskoj do početka 20. stoljeća. Razmotrit će se hrvatski zakoni o osnovnom školstvu s kraja 19. stoljeća i pratiti uloga hrvatskog, odnosno materinskog jezika u navedenim reformama.

Josipa Tomašić Jurić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
jotomasi@ffzg.hr

Koncepcija pučkoškolskih čitanaka (1874–1918)

Pučkoškolske čitanke koncipirane su tako da obuhvate sve zakonom propisane predmetne sadržaje. Koncepcija čitanaka pokazuje koliko se odabranim tekstovima pokušavalo odgovoriti na potrebe učenika i društva u cjelini, ali i reflektiraju način oblikovanja tih potreba, mehanizme usvajanje određenih obrazaca ponašanja i djelovanja, a sve u skladu s idejom o pučkoškolskim čitankama kao ključnim prosvjetiteljskim publikacijama i općenito središnjem mediju obrazovanja. U skladu s tim analizirat će se književna građa odabranih pučkoškolskih čitanaka u razdoblju od uvođenja tzv. Mažuranićeva zakona 1874. kojim se propisuje opće i obavezno školovanje (*Zakon od 14. listopada 1874. ob ustrojstvu pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*) do sloma Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine. Pokazat će se kako se koncepcijom čitanaka i odabirom književnih sadržaja reflektira snažna ideološka pozadina pučkoškolskoga obrazovanja koje treba »uza svoju opću obrazovnu svrhu služiti i kulturnim ciljevima svoga naroda« (Cuvaj 1910: 20–21) te koji su tekstovi tematski i žanrovski najbolje odgovarali postavljenim odgojno-obrazovnim ciljevima.

Tamara Turza-Bogdan

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

tamara.turza-bogdan@ufzg.hr

Prijenos kurikulskih smjernica u nastavu – mogućnosti i izazovi u poučavanju Hrvatskoga jezika

Kurikulski pristup nastavi Hrvatskoga jezika donosi novine na svim predmetnim razinama (*Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik 2019*). Osnovno je polazište usmjerenost na učenika i odgojno-obrazovne ishode poučavanja. U radu je postavljeno istraživačko pitanje o mogućnostima ostvarivanja kurikulskih smjernica u nastavi. Analiza je provedena u dva smjera. Metodom analize sadržaja prikazan je dio kurikulskog dokumenta: iskustva učenja, ciljevi predmeta, pristup, načela učenja te usmjerenost strategija i aktivnosti poučavanja. Zatim se analizirane kurikulske smjernice prikazuju u modelima prijenosa na nastavu Hrvatskoga jezika u mlađim razredima osnovne škole u trima nastavnim područjima: Hrvatskom jeziku i komunikaciji, Književnosti i stvaralaštvu i Kulturi i medijima. Zaključuje se o nužnosti budućih istraživanja prijenosa kurikulskih smjernica u nastavu Hrvatskoga jezika i cjeloživotnog obrazovanja nastavnika.

Jelena Vignjević

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

jelena.vignjevic@ufzg.hr

***Mala čitanka za početnike* (1850) kao prozor u onodobno djetinjstvo i školovanje**

Početnica – knjiga uz pomoć koje dijete ovladava čitanjem i pisanjem – nije namijenjena samo opismenjavanju djece već i njihovu uvođenju u kulturu u kojoj se odgajaju, to jest u zajednička materijalna i duhovna dobra te etičke i društvene vrijednosti određene zajednice u određenom trenutku. Stoga su tekstovi kojima dijete uvježbava čitanje i pisanje pomno birani i usklađeni sa zajedničkim vrijednostima zajednice. Kako su u eri općeg i obveznog obrazovanja početnice namijenjene svoj djeci, u njima se mogu iščitati i dominantne odlike poimanja djece i djetinjstva, kao i društva u cjelini, u određenom vremenu i prostoru. Analizom sadržaja početnice Bogoslava Šuleka, *Mala čitanka za početnike*, objavljene u Zagrebu 1850. godine, pokušava se iščitati slika djeteta i djetinjstva, kao i koncepcija institucijskog odgajanja i obrazovanja u hrvatskom društvu sredinom 19. stoljeća.

Karol Visinko

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

kvisinko@ffri.uniri.hr

Književna riječ, učenje o književnosti i jezično-izražajne aktivnosti u osnovnoškolskim čitankama 70-ih i 80-ih godina XX. stoljeća

Metodička polazišta u izradbi udžbenika za književnost/čitanke mogu biti književnoznanstvena dopunjena sastavnicama književne komunikacije, ili pak komunikacijsko-funkcionalna dopunjena neizostavnim sastavnicama znanosti o književnosti (teorije, povijesti, kritike). U istraživanjima je riječ o pretežitosti i premreženosti prethodno navedenih polazišta, što je posljedica strujanja u metodici književnog odgoja i obrazovanja kao odraz promjena u znanosti o književnosti te posljedica previranja u svekolikom procesu odgoja i obrazovanja. Razdoblje kojemu pripadaju čitanke analizirane u ovome radu obilježeno je višegodišnjom afirmacijom školske interpretacije književnoga teksta. Za metodičku teoriju toga vremena relevantna su dva metodička djela: za osnovnu školu monografija *Književnost u osnovnoj školi: metodičke osnove za interpretaciju umjetničke književnosti (poezije, proze i drame) i narodne književnosti* (Rosandić 1976) i za srednju školu priručnik uz čitanke za I. razred gimnazije *Pristup književnom djelu* (Frangeš, Šicel, Rosandić 1962). U tim se djelima iščitavaju smjernice koje će, uzimajući u obzir programske sadržaje, slijediti priređivači i sastavljači udžbenika za književnost/čitanke. Osim toga, u XX. stoljeću zaživio je prepoznatljiv udžbenički komplet za svaki razred. U metodičkoj teoriji 70-ih i 80-ih godina XX. stoljeća prihvaćena su dva odlučujuća mjerila u izradbi udžbenika za književnost/čitanke: tematsko-doživljajni i književnoteorijski. U stručnoj se javnosti može razabrati mišljenje da se u tadašnjim udžbenicima rješavao samo odnos s programskim sadržajima, tematsko-doživljajnim sastavnicama i znanstvenim odrednicama, dok su

se zanemarili suvremeni pristupi didaktičko-metodičke transpozicije književne (i jezične) građe u nastavni predmet. Međutim, potrebna su neka dodatna pojašnjenja da bi slika bila cjelovitija. Vrijeme u kojemu živimo i djelujemo dopušta nam tek djelomično prihvaćanje prethodno navedenoga stava o udžbenicima iz prošloga stoljeća. Danas smo svjedoci da se neovisno o promjenama koje omogućuju veću slobodu kreiranja nastavnoga procesa te posve drukčiju koncepciju obvezne osnovnoškolske i srednjoškolske udžbeničke literature, i dalje naglašava nužnost, važnost i vrijednost učitelja/nastavnika.

Jedan od najboljih izvora obavijesti što se i kako se radi u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti može biti metodički instrumentarij u udžbenicima/čitankama. Potom slijedi izbor tekstova i zastupljenost autora te razina likovno-grafičke opremljenosti udžbenika/čitanke. Upravo se prema tim trima točkama motrišta određuju mjerila u istraživanju osam udžbenika za književnost/čitanaka kojima su se služili učenici i njihovi učitelji u osnovnoj školi tijekom 70-ih i 80-ih godina XX. stoljeća, a rezultati istraživanja odabranoga korpusa čitanaka prikazuju se prema sljedećim mjerilima: 1. struktura čitanke; 2. izbor tekstova i zastupljenost književnika te odnos poezije i proze; 3. metodički instrumentarij; 4. likovno-grafička razina.

Karol Visinko

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

kvisinko@ffri.uniri.hr

Razvojni put jezičnoga izražavanja u nastavnim planovima i programima za hrvatski jezik u osnovnoj školi u XX. i na početku XXI. stoljeća

Osnovnoškolski predmet Hrvatski jezik tijekom druge polovice XX. i u prvome desetljeću XXI. stoljeća doživio je osam puta izmjene u svojim temeljnim odrednicama: planiranju broja nastavnih sati i određivanju programskih sadržaja. Pomno iščitavanje navedenih odrednica otkriva odnos društva prema svakom školskom predmetu. Radi li se o nacionalnome jeziku, pitanja postaju osjetljivija. Upravo stoga što danas ne možemo biti zadovoljni jezičnim izražavanjem učenika i studenata, i stoga što nismo u cijelosti zadovoljni jezičnim izražavanjem djelatnika u različitim područjima društva, valja istražiti obvezujuće programske sadržaje slijedom godina te utvrditi moguće učinke. Još se šezdesetih godina XX. stoljeća na prvome mjestu navodi temeljna zadaća školskoga predmeta Hrvatski jezik – osposobljavanje učenika za *pravilno i lijepo izražavanje književnim jezikom u govoru i pismu* (nastavni program iz 1960: 36). U svim se sljedećim nastavnim programima i dalje kao prva navodi zadaća osposobljavanja za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Uvid u svekoliki sadržaj jezičnoga izražavanja u nastavnim programima potvrđuje da se šezdesetih i sedamdesetih godina XX. stoljeća osnovnoškolskome jezičnome izražavanju posvećivalo više vremena nego krajem XX. i početkom XXI. stoljeća. U literaturi ne nalazimo kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja učinkovitosti tadašnje nastave jezičnoga izražavanja. Ipak, usporedimo li s današnjim programskim sastavnicama, možemo zaključiti da je sve navedeno bilo opsežnije i temeljitije prikazano i obvezujuće. Istraživanjem nastavnih programa za Hrvatski jezik u osnovnoj školi zapaža se još jedna bitna pojedinost:

u nastavnim programima iz devedesetih godina XX. stoljeća sadržaji se jezičnoga izražavanja navode nakon jezičnih i književnih sadržaja. U dubinskoj analizi to se može protumačiti kao obrat kojim se željelo prednost dati učenju i poučavanju gramatike, pravopisa, rječnika i pravogovora te povijesti hrvatskoga jezika i književnosti. Tako je ostalo i u Nastavnome planu i programu iz 2006. gdje je jezično izražavanje doživjelo čak i svojevrsnu degradaciju. Djela metodičke teorije početkom XXI. stoljeća vratila su jezično izražavanje u prvi plan (Pandžić 2001; Pavličević-Franić 2005; Vodopija 2007; Delač, Mioković 2008; Visinko 2010, 2014, 2015, 2016, 2018; Ćavar 2017; Nemeth-Jajić 2018; Češi 2018; Peti-Stantić 2019). Potrebno je dobro poznavanje povijesnoga razvoja svake od sastavnica školskoga predmeta Hrvatski jezik jer to pridonosi kompleksnijem sagledavanju svih metodičkih pitanja kojima se danas bavimo. U ovom se radu osobito promatra povijesni razvoj čitanja i pisanja, dviju zahtjevnih jezičnih djelatnosti u sklopu redovite nastave Hrvatskoga jezika.

Zrinka Vukojević

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

zrinka.rogulj@ufzg.hr

Procesna drama kao metoda u ostvarivanju literarno-didaktičke komunikacije u primarnom obrazovanju

Literarno-didaktička komunikacija odvija se između učitelja, učenika i književnoumjetničkog teksta te se istovremeno očituje u jezičnim aktivnostima slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Navedene jezične aktivnosti potiču učenikove aktivnosti doživljavanja, zapažanja, zaključivanja, zamišljanja i razmišljanja koje se ostvaruju u naj-složenijoj razini literarno-didaktičke komunikacije, u interpretaciji književnoumjetničkog teksta. Interpretacija književnoumjetničkog teksta najčešće se provodi nizanjem učiteljevih pitanja i učenikovih odgovora koji se odnose na reprodukciju činjenica ili na pronalaženje odgovora u tekstu. Suvremena nastava zahtijeva aktivnu ulogu učenika u odgojno-obrazovnom procesu te će se u radu prikazati primjer interpretacije književnoumjetničkog teksta primjenom procesne drame kao metode učenja i poučavanja. Budući da procesna drama funkcionira kao niz funkcionalnih epizoda, interpretacija će se temeljiti na metodički strukturiranim komunikacijskim situacijama kojima se potiče recepcija i razumijevanje književnoumjetničkog teksta te ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda.